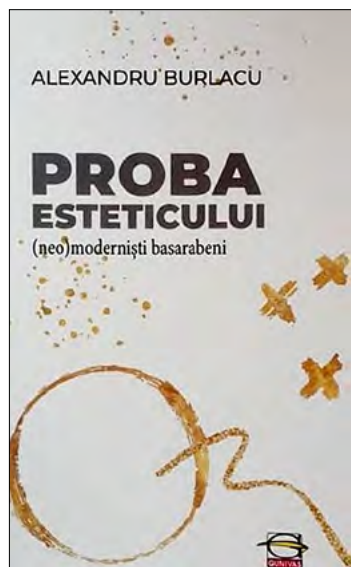

O PRIVIRE ASUPRA PROBEI ESTETICULUI: (NEO)MODERNIȘTI BASARABENI DE ALEXANDRU BURLACU

Dr. Nadejda IVANOV

În recenta sa carte *Proba esteticului: (neo)moderniști basarabeni* (Gunivas, 2020), criticul și cercetătorul literar Alexandru Burlacu analizează cei mai reprezentativi poeți ai literaturii basarabene șaizeciste și șaptezeciste, examinând imaginarul literar al creatorului și al perioadei în care ei se afirmă. Interesul față de carte este susținut, în special, de analiza formulelor estetice și a imaginilor poetice, care vin să reflecte, nemijlocit, destinul tragic și jalnic al Basarabiei aflate în dezacord cu spiritul arheității culturale.

În acest sens, autorul, în deplină cunoaștere a tragismului epocii literare despre care scrie, trece direct, fără menajamente sau patos, la analiza textelor lirice a unor poeți prolifici din istoria literaturii noastre (Grigore Vieru, Liviu Damian, Anatol Codru, Dumitru Matcovschi, Andrei Țurcanu, Ion Vatamanu, Nicolae Esinencu, Leonida Lari) și a altora, mai minori, rămași în umbra timpului (Leonard Tuchilatu, Valeria Grosu, Marcela Benea). Cartea, secționată în două părți mari – *Ființa poeziei șaizeciste și Poezii și trandafirul (promoția „ochiului al treilea”)* – prefigurează imaginarul artistic al unei lumi hărțuite și traumatizate din toate punctele de vedere, dar surprinde și încercările poezilor de a reabilita axul interior, de a resuscita memoria colectivă, prin mesaje poetice subversive. Poezii din perioada șaizecistă își asumă un scop și un rol uriaș în raport cu coercițiile regimului totalitar comunist, „nu se eschivau, scrie Andrei Țurcanu în *Cartea din mâna lui Hamlet*, de la o confruntare directă cu forțe inegale, mai căutau Calea... (...) Statutul de om și statutul de scriitor în acest prizonierat ontologic era una, indisolubile, alcătuiau o singură existență...” [2, p. 16]. Precum observă deseori și Alexandru Burlacu, ei își identifică rostul vieții cu ființa și destinul

Basarabiei, râvnesc spre „re-întemeierea ființei”, „la revenirea la începuturile originarului, la miturile, simbolurile esențiale ale poporului român” [1, p. 16]. Astfel, grila de analiză aplicată asupra poeziei culturii noastre, configurează o mitopo(i)etică a „ochiului al treilea” cu reprezentări sensibile și trăiri intense ale unei realități imediate, ce permit conturarea unor portrete atât a poeților în particular, cât și a perioadei literare, în general, sugerate de ipostazele tranzitorii ale creației. În acest sens, metonimia, simbolul emblematic, observă cercetătorul cu privire la poezia lui Ion Vatamanu, sunt substituite de metafora obsedantă care evoluează într-un sistem de metafore, prefigurând un mit poetic, ca mai apoi să degereze în simbolistica transparentă din poezia sentimentului național. Astfel, constată criticul, poezia se înscrie perfect în evoluția fenomenului șaizecist, în imaginarul colectiv al generației lui Grigore Vieru. Or, motivul recurent al reabilitării identității culturale și al nevoii de *supraviețuire* literară perpetuat în versurile poeților șaizeciști, se transformă într-o obsesie, într-un mit poetic al tentativei regăsirii de sine și a sacralității ființei. Iar acest moment, cred eu, este foarte important de menționat pentru cei interesați să înțeleagă specificul literaturii șaizeciste în codul reprezentărilor mentale, istorice a sistemelor valorice și simbolice, a entităților fabuloase, mitice, care vin să defuleze „dorințe, anxietăți, întrebări existențiale” (J.-J. Wunenburger) ale eului liric scindat și debusolat.

În ciuda ostilităților regimului, poezia, atât cât s-a scris în perioada șaizecistă, fără dubii, a reprezentat o puternică energie spirituală nu doar pentru creatorul însuși ce vedea poezia drept un dialog sacru cu sinele reprimat și umilit, dar și o încercare de revendicare a conștiinței colective a unui neamului în destrămare. Poeții explorează elemente mitice, recurg la o serie de arhetipuri, imagini, entități sacre, accentuând astfel „continuitatea spirituală”, însă, observă criticul, „întoarcerea la izvoare, la spiritul adamic are la șaizeciști rațiuni polemice, cu consecințe favorabile, dar și regretabile. Oricum, poezia nu se mai naște din simplul apel la un mit oarecare. Suprasolicitat însă mecanic, fără a fi asimilat creator/inventiv, mitul e supus degradării, denaturării, profanării” [1, p. 108]. Observația cercetătorului este foarte interesantă, în condițiile în care s-ar fi cerut în mod imperativ și s-ar fi permis o înnoire a limbajului și a paradigmei artistice, a formulelor estetice, pentru a trezi mancirtul din starea sa amorfă, plictisită. Însă tragicul destin

al Basarabiei și-a zis cuvântul asupra conștiinței omului și, evident, asupra itinerarului nostru literar, cultural.

Cercetătorul Alexandru Burlacu, pe parcursul cărții, mai face câteva remarci tranșante, dar obiective cu referire la realitatea literară de atunci, prinsă în chingile dogmei totalitare. Autorul menționează că „privită din perspectiva zilei de azi, literatura din anii '60-'80 prezintă interes major prin caracterul ei evaziv sau disident. «Literatura de sertar» a fost, la noi, un fenomen aproape inexistent. Așa-zisa «rezistența de cultură», cu implicări oportuniste și contradicții derutante, a avut consecințe nefaste în regăsirea, în imaginar, a paradisiului pierdut. (...) Puțini, foarte puțini, sunt scriitorii care au experimentat cu adevărat sondarea pe fondul uman” [1, p. 147]. Este o precizare importantă, întrucât majoritatea insucceselor și eșecurilor literare ale poeților se clasează acum pe condițiile atroce ale vremii. În acest context, aș mai remarca că *Proba esteticului* a lui Alexandru Burlacu trebuie citită împreună cu volumul *Cartea din mâna lui Hamlet. Andrei Țurcanu de vorbă cu Nina Corcinschi*, întrucât descoperim uneori același mod de receptare a trecutului, iar alteori, se completează cu noi argumente.

O surpriză pentru mine a reprezentat analiza poeziei lui Emil Loteanu. Criticul identifică două ipostaze ale creatorului – una a „politicului corect”, „de o naivitate jenantă” [1, p. 178], și alta, de mai târziu, opus spațiilor utopice și deschis spre tema erosului. Însă deosebirea dintre Loteanu și ceilalți poeți analizați rămâne totuși faptul că pentru Emil Loteanu poezia a fost „un joc nevinovat”, o experiență de plăsmuire a imaginii, a expresiei, a configurării poetice a celor mai puternice trăiri afective, după cum mărturisește mai târziu ilustrul regizor: „Pe mine poezia m-a fascinat, mi-a fost un antrenament pentru film, fiindcă, într-adevăr, în structura ei se conțin multe momente comune: montajul în interiorul frazei, apoi montajul strofelor și al compoziției generale. (...) Cum marea Poezie nu există fără simbol și metaforă, așa și adevărata Cinematografie nu există fără acest univers poli dimensional, polisemantic, poli funcțional...” (Loteanu, Emil. *Ritmuri*. Chișinău: Cartea Moldovei, 2007, p. 192)” [1, p. 174]. Astfel, poezia devine un instrument de cunoaștere nu doar al sinelui, al căderilor și înălțărilor interioare, dar și al procesului creator, al simțului, al spontaneității artistice, al deslușirii nuanțelor și înțeleșurilor cuvântului. În acest fel, poezia a jucat, probabil, cel mai nobil rol în formarea unei personalități.

Cea de-a doua parte a cărții, *Poeții și trandafirul (promoția „ochiului al treilea”)*, debutează cu cel mai talentat poet al promoției sale, în viziunea criticului, – Vasile Romanciuc. Urmează Nicolae Dabija, Leonida Lari, Ion Hadârcă, Leo Butnaru, Arcadie Suceveanu ș.a., și se încheie cu un alt titan al literaturii noastre, Andrei Țurcanu. Volumul de critică identifică, în linii mari, aceleași temeri și suferințe ale eului liric – criza identității și natura omului polarizat, parvenit și ratat într-o lume răsturnată, dezumanizată, unde se resimte tot mai pregnant interesul partidului față de tinerii poeți amnezici, născuți și educați în sistemul totalitar. Criticul se preocupă treptat de sistemul de convenții al fiecărui poet de care se interesează. Pe de o parte, identifică în poezia lui Vasile Romanciuc un eu poetic la limita disperării, a decepției, pentru că „nimeni nu mai are nevoie de cuvântul și sufletul lui, într-o dezolanță comună chiar (...), iar în acest regim lumea se transformă și ea într-un mecanism, e antrenată în mișcarea circulară a unui orologiu; eul poetic se metamorfozează mecanic într-un papagal (cu stăpân de ieri, cu nou dresor). Papagalii din colivie (Andrei Țurcanu) își găsesc în poezia angajată un nou dresor, dar culmea! – cu stăpân de ieri” [1, p. 214].

În poezia Leonidei Lari cercetătorul Al. Burlacu analizează nevoia poetei de a se îndepărta de tema obsedantă a sentimentul național și cel cultural, de tema casei părintești, a izvorului, a plaiului mioritic și privilegiază estetica poeziei pure, jocul de imaginație. Astfel, ea sfidează canoanele literaturii de partid, dar devine mai mult incomprehensibilă pentru cititorul dornic de o privire în trecutul baladesc, strămoșesc al neamului. În poezia lui Ion Hadârcă, Leo Butnaru, cercetătorul observă că ei tind să discrediteze esteticul festiv, idealizarea cântecului plugarului, alimentându-și imaginația creatoare, mai mult din tradițiile folclorului sau din noile structuri ale poeziei universale.

De remarcat, în acest sens, că profesorul universitar, cercetătorul literar Alexandru Burlacu posedă un simț acut al valorii, de o inteligență și subtilitate remarcabilă, ce i-a permis să realizeze studii complexe, exhaustive. Unul de excepție, după mine, reprezintă studiul *Andrei Țurcanu: Exorcizarea demoniului*, în care analizează, punctat odiseea inițiativă în labirinturile sufletești ale eului liric, captiv într-o lume dezbinată și măcinată de forțele malefice.

În concluzie, cartea lui Alexandru Burlacu întreprinde cu adevărat o probă a esteticului, o radiografie a poeziei șaizeciste și

șaptezeciste, ce reflectă, totodată, cum am mai zis, și destinul literar al Basarabiei, urmărind schimbările de paradigmă, de la esteticul aderent al *reazământului* la esteticul eliberat de sentimente, la poezia imaginarului.

Referințe bibliografice:

1. BURLACU, Alexandru. *Proba esteticului: (neo)moderniști basarabeni*. Chișinău: Gunivas, 2020
2. ȚURCANU, Andrei. *Cartea din mâna lui Hamlet*. Chișinău: Cartier, 2018

OPERA DIN BASARABIA ÎN SECOLUL XX

*Tamara COTOMAN,
bibliotecar, Filiala de Arte „Tudor Arghezi”, BM*

Volumul *Opera din Basarabia în secolul XX* de Luminița Guțanu, însumând mai mult de 300 de pagini, cuprinde un bogat material factologic, date istorice, un număr impresionant de partituri muzicale, tabele, desene, diagrame, planșe, anexe și o captivantă bibliografie la bord.

Cartea a văzut lumina tiparului la Editura Universității Naționale de Muzică din București (2007). Autorul ei este Luminița Guțanu, doctor, lector universitar la Universitatea „Spiru Haret” din București, Facultatea de Științe Socio-Umane (specializarea Muzică).

Volumul se deschide cu un solid *Argument*, din care desprindem următoarele: „Această lucrare de cercetare are ca scop elucidarea cât mai adecvată a unei ramuri importante a artei muzicale basarabene și, totodată, destul de complexe – opera”. Despre creația de operă din Basarabia, continuă gândul autoarea, „la momentul în care ne propusesem să cercetăm acest aspect, nu exista nicio lucrare, singura sursă informativă constituind cronicile de spectacole prezente în periodicele și revistele vremii sau trecute în revistă în diverse

